

MINISTRY OF EDUCATION, RESEARCH, YOUTH AND SPORTS,
„BABEȘ-BOLYAI” UNIVERSITY, CLUJ-NAPOCA

FACULTY OF LETTERS

DEPARTMENT OF UNIVERSAL AND COMPARATIVE LITERATURE

DOCTORAL DISSERTATION

The evangelical apocrypha imagery of the
Christi destiny in XX-th century novel

SUMMARY

Scientific supervisor:
Prof. Univ. Dr. Vasile VOIA

Candidate:
Mihaela Opre

CLUJ-NAPOCA

2012

I.Contents:

<i>Introduction</i>	p. 4
<i>I. Theoretical and methodological premises</i>	p. 7
<i>I.1. The scientific object and the research paradigm</i>	p. 7
<i>I.2. The scientific object and its terminology as <i>modus operandi</i></i>	p. 10
<i>I.2.1. The object of research and the cultural contemporary paradigm. The imagery</i>	p. 10
<i>I.2.2. Theme – from the archetype of the Christi destiny to its literary avatars. The concept of apocrypha</i>	p. 11
<i>I.2.3. The relationship between the Evangelical and the Christi myth in literature</i>	p.16
<i>I.2.3.1. History vs. myth and the poetics of the 20th century novel</i>	p. 16
<i>I.2.3.1.1. Evangelic: myth or anti-myth?</i>	p. 16
<i>I.2.3.1.2. From myth - analysis to myth-criticism</i>	p. 19
<i>I.2.3.2. The Christi myth and the poetics of the novels: the mytho-critical perspective</i>	p. 20
<i>I.3. Methodological references</i>	p. 23
<i>I.4. The purpose of the research</i>	p. 24
<i>I.5. The artistical avant-text of the literary theoretical invariants: from the Eastern icon to the christomorphic imagery and from Western figurative art to the Christi imagery</i>	p. 27
<i>II. From Eastern Christian paradigm to the christomorphic novel</i>	p. 36
<i>II.1. Christology: doctrine of satisfaction vs. doctrine of salvation through God-like becoming</i>	p. 36
<i>II.2. Specifics of the Eastern Christians: christomorphism and the vocation of transcendence</i>	p. 38
<i>II.3. An extreme case: being mad for Christ</i>	p. 41
<i>II.4. The novel of christomorphism</i>	p. 42
<i>III. The Christi destiny in Kazantzakis' novel – infrastructures and superstructures</i>	p. 48
<i>III.1. Symbolical spaces and redemption</i>	p. 48
<i>III. 2. The village of the wolves or the upside down triangle</i>	p. 50

III.3. The upside down triangle – The ascent symbolism of the mountain.....	p. 55
III.3.1. The mountain of Virgin Mary (the rebirth)	p. 55
III.3.2. The mask – the game and the Great Architect	p. 59
III.3.3. The fire. Mount Sarakina.....	p. 63
IV. The imagery of Christi destiny in a polyphonic novel.....	p. 68
IV.1. Novel of christomorphism or Christological novel?.....	p. 68
IV.1.1. Narrative structures and layers: the epiphany paradox	p. 72
IV.1.2. Temporal dynamics and the Proteus imagery.....	p. 74
IV.2. The ontology of the demonic and divine in a Faustian adventure.....	p. 76
IV.2.1. The image of Devil.....	p. 76
IV.2.1.1. The devil as a prophet and the mandrake-man.....	p. 77
IV.2.1.2. The good evil or the sacred evil: the figure of the Liberator.....	p. 85
IV.2.2. The Faustian adventure.....	p. 90
IV.2.2.1. The Christological novel – the liberation of Jesus.....	p. 91
IV.2.2.2. „ Paideic Scenario” of liberation – the liberation of Pilate.....	p. 95
IV.2.2.3. The liberating manuscript – the liberation of the Master.....	p. 99
IV.2.2.4. The Faustic adventure – the liberation of Margret.....	p. 103
IV.2.2.5. Yeshua – The Great liberator and the Bulgakov’s sky of icon- destinies	p. 109
IV.3. Full moon and the imagery of christomorphism.....	p. 113
V. Expression and concept in the paradigm of the christologic novel.....	p. 116
V. 1. Modern Christology	p. 119
V. 2. Secularization.....	p. 123
V.3. From figurative sacred art of Western Christianity to Christological novel.....	p. 128
VI. Hermeneutics of the transcendence in Saramago’s novel.....	p. 132
VI.1. The imagery of sacrifice.....	p. 132
VI.1.1. The clay pot and the Grail of pain.....	p. 132
VI.1.2. The image of the Good Shepherd: an experience of the failed freedom....	p. 138
VI.2. Hermeneutics of the transcendence.....	p. 142
VI.2.1. Image of the Lamb of God: from the Christian soteriological symbolism towards the implementation of the obedience program	p. 142

VI.2.2. <i>The Gnostic contamination of the imagery of transcendence</i>	p. 148
VI.2.3. <i>The feminine imagery: immanent transcendence</i>	p. 153
VI.3. <i>The heretic evangelic</i>	p. 160
VI.4. <i>Saramago's poetics</i>	p. 162
VII. Carlo Levi and Severo Sarduy: apocrypha imagery of the Christi destiny in Fronde's novels	p. 177
VII.1. <i>The Resistance: Christ and the totalitarian regimes</i>	p.177
VII.1.1. <i>The theoretical-ideological axis</i>	p. 178
VII.1.2. <i>The black clay of Lucania</i>	p. 181
VII.1.2.1. <i>The social and ethnological dimension</i>	p. 182
VII.1.2.2. <i>The anthropological dimension – the sacred</i>	p. 183
VII.1.2.3. <i>The political and ideological dimension: the apocrypha image of the septentrional Christ and the State as an Idol</i>	p. 186
VII.1.3. <i>The white of the Havana snow</i>	p. 192
VII.1.3.1. <i>The political and ideological dimension: Fidel and Christ</i>	p. 192
VII.1.3.2. <i>The national dimension – „lo cubano”</i>	p. 198
VII.2. <i>Lucania vs. Havana or the voyage as a libidinal movement of the being – the psychoanalytical dimension</i>	p. 202
VII.2.1. <i>The regressive voyage towards the land of the Ancient Mothers</i>	p. 203
VII.2.2. <i>The progressive voyage – the crystal cleavage of the self</i>	p. 209
VII.3. <i>The circle and the ellipse</i>	p. 212
VII.3.1. <i>Symbolic of the circle: from the image of the reclusion to the reconstruction of the self</i>	p. 212
VII.3.2. <i>From circle as a symbol to the figurative model of the ellipse</i>	p. 217
Conclusions	p. 223
Bibliography on domains and disciplines	p. 232
Bibliography on writers	p. 243
Alphabetical bibliography	p. 248

II. Key-words:

- imaginary; Jesus Christ; myth/ Christic theme; Evangelic; apocrypha; christomorphism; Christology; sacral; secularization; invariants; icon; art (sacred) figurative; theology; mytho-analyse; mytho-critics; psychoanalyses; Kazantzakis; Bulgakov; Saramago; Levi; Sarduy.

III. Presentation the income of the research and the resume of the main chapters of the thesis:

The following study called *The Evangelical Apocrypha Imagery of the Christi Destiny in 20th Century Novel* is closely connected to the resourceful flux of researches done on the multiple cultural perspectives that the image of Christ offers. They are extremely debated and they provide continuities and as well discontinuities of the adopted cultural canon.

The theory of the invariants, elaborated by nowadays researches in the field of comparative literature, has provided the theoretical background for the a typological and thematic approach of the 20th century novels.

Starting from a research group of five novels – *Hristos răstignit din nou (Christ Recrucified)* by Nikos Kazantzakis; *Maestrul și Margareta (Master and Margret)*, by Mikhail Bulgakov; *Evanghelia după Isus Cristos (The Gospel According to Jesus Christ)* by José Saramago; *Cristos s-a oprit la Eboli (Christ stopped at Eboli)* by Carlo Levi; *De donde son los cantantes [De unde sunt cântăreții – trad. n.]* by Severo Sarduy – our thesis attempts to analyze two main patterns: the christomorphism imagery and the Christological imagery; both of them are paradigmatic models which will configure the po(i)etics of the novels, defined by the constellations of some specific isomorphism.

Thus, the results of the research show that:

- the evangelic apocrypha imagery of the Christi destiny in the 20th century novel is born in the apocrypha space of the artistic sensitivity, but also under the sign of the tension created between the anamnesis of the myth and the creative imagination;
- there is an affinity of the novel mytho-poietics towards the conceptual paradigm, there is also a connection based on sensitivity between the forms of expression of Eastern and Western Christianity;

- The way a critic could quantify the preferential auctorial attitude towards the representation of the Christi destiny specific to the above mentioned different geographical areas could be done by determining the existence of two types of imagery: the imagery of christomorphism and Christological one;
- These two types of imagery are generated, on one hand by an inter-textual, soteriological thematic of a common myth and, on the other hand by the avant-text of the artistic conception represented in the Eastern icons altogether with the sacred figurative Western art.

In the first chapter, which is one that deals with the theoretical premises we have configured the research paradigm localized at the level of the methodological coordinated of the theory of the invariants belonging to Adrian Marino and the themes, which are relevant for the relationship between the Bible and literature, according to Northrop Frye. We have underlined the instruments of the research to concepts as *imagery*, *apocrypha*, *theme/ myth Christi*, to the analytical elements of the myth and mytho-criticism, to the history of doctrines and mentalities, to an associative/contrastive etc. – proving by that the veridical typological comparison of the thematic novels is indeed based on the multi-focused relationships among the terms that define the science object of our study. Moreover, we have split the two groups of invariants which define the specific morphology of the novel typology of the apocrypha Christi destiny in 20th century literature, by insisting on a parallel which connects the polemics of the Christi representation in the domain of sacred art (the byzantine icon altogether with the figurative Western art) and the one of the 20th century literature (the novels of the christomorphism, derived from Dostoievski and the Christological, derived from the Renanean tradition).

In the second chapter, *From the Eastern Christianity paradigm to the novel of christomorphism*, we have described christomorphism as a spiritual and conceptual matrix defining for the Eastern Christianity. An horizontally comparison has established some nucleus around which correspondences and parallel interpretations can be build in discussions as the one on Kazantzakis' novel *Christ Recrucified* or *Master and Margaret* by Bulgakov, justifying the categories created within the christomorphical novel, the one that brings forward in the 20th century literature the paradigm of the Eastern Christianity and its sensitivity. The asymmetric Christology and the iconography specific to the way of thinking and expressing itself of this geographical area represent the two ascendant arrows or poles of the cultural-artistic vector and the religious one, vectors that draw the contours of the po(i)etics of this contemporary apocrypha, defining the particularities of its imagery.

During the next two chapters we have proceeded to a vertical analysis of Kazantzakis's and Bulgakov's oeuvres, by connecting the two novels to the cultural (-artistic) invariant of christomorphism. Thus, during the 3rd chapter, *The Christi destiny in the novel of Kazantzakis: infrastructures și superstructures*, we have dealt with the literary imagery of the ontological transfigurations by imitating the figure of Christ. A ritual game/play performed in the traditional Greek society is the pretext for the author to reveal the fascinating images of overcoming the limits, of liberation from the human constrictive condition. The fluctuations of destiny in the case of the main character, Manolios, reveal his spiritual catabasis and anabasis. Above his exterior life map (borrowing the shape of a triangle standing for the village in which he lives and which is placed between two mountains) one could easily overlap the inner map, of Christi meta-destiny. The mask and the fire are the symbol-images of the Transfiguration of Manolios. Thus, his metanoetic journey is built by turning upside down the arbitrary accepted report between play and reality and in the same time, by building purifying, punishing and apocalyptic flames. In the 4th chapter, *The imagery of Christi destiny in a polyphonic novel* we have proved the relationship between the content and the owner in the Christological novel (here, the novel of the Master about Yeshua Ha-Nozri and Pilate) and the christomorphisation (the novel about the Master). Bulgakov's novel brings forward the Eastern belief by presenting a narrative built on sliding layers and intersections meant to lead the way towards a space of full freedom where the being can encapsulate numerous roles: the socio-political one, the literary-artistic ones and the ontological-religious ones. We have focused on two of Bulgakov's artistic innovations, standing for the transcendence imagery: the image of the Devil in Moscow as denouncer and denier of the denial in a society led by positivism and materialism, by an atheist ideology, and the image of the silvery road of the Moon (almost similar to Tarkovsky's light), a fictional image with deep philosophical implications for the representation of the mystical Christianity. This image anticipates the image of the Bulgakov's sky of the mirrored destinies.

In the 5th chapter, *Expression and concept in the paradigm of the christologic novel* we have presented, on one hand the cultural and religious background of the specific types of Renanean novels which, re-create the biography of the Saviour by briefly presenting the phenomenon of the secularization and the one of Christology modern and, on the other hand, the imagery of the apocrypha Christology of the 20th century novels. The latter are derived from figurative art which, in Western Christianity, is more permissive and more directed towards innovation, originality. The adaptation of the Christi mystery to human eye and not the other way round makes the difference, for example between the Saviour of Rublev and the

one of Michelangelo, difference that corresponds, in the 20th century fictions to the opposition between the novel of the christomorphism and the Christological novel. Inside this difference the artistic-literary imagery negotiates the religious and aesthetic relationship.

In the 6th chapter, called *Hermeneutics of the transcendence in Saramago's novel*, we have presented the typology above mentioned with the help of the Saramago's novel, *The Gospel According to Jesus Christ*. The novel belongs to the Portuguese writer and shows the hard to accept theme of a Heavenly Father who used the image of Jesus as a Lamb ready to be sacrificed in order to implement the guilt and obedience in the soul of the mortals. The book alienates the Christi theme from the religious truth which presents a merciful Father and a redemptive power of the Cross, innovation so much that one could accuse Saramago of heresy. The symbol-image of the sky compared to a black clay pot dominated the literary imagery of this turned upside down transcendence which can be read- due to the secularized image of Jesus- as a parable on the subject of authority of speech (the scene on the Tiberiade's lake, with its homonymy - *Pessoa* and *person*, conjugates the theme of the apocrypha Christi destiny with the relationship we have with the name/ the code.

In the last chapter, named *Carlo Levi and Severo Sarduy: apocrypha imagery of the Christi destiny in Fronde's novels*, we have identified the climax of the secularization process of the Christ image in the 20th century novels, by proceeding to a comparative analysis of the Italian novel, *Crist stopped at Eboli*, and of the Cuban one, *De donde son los cantantes* [*De unde sunt cântăreții* – trad. n.]. The imagery of Christi destiny in frond novels, as a branch of the secularized novels, constitutes in the two books structural, edgy element, marginal when it comes to the epic substance of the oeuvres , having the status of a significant detail which almost totally separated from the original religious theme, is used to underline the construction of some themes, ideas, secularized concepts. Thus, the possible gain of the imagery of the Christi destiny resides in the two above mentioned novels in a state of quasi-independence, almost like the paintings of Pierro della Francesca who paints the *Flagellation of Christ* as an allegoric element (its main theme being a scene from the socio-political life). The polemical intention that can be read in this type of association is fully present in the 20th century through texts as the ones belonging to the above mentioned writers who assume their participation to the Movement of Resistance (against totalitarian regimes as the ones of Mussolini or Fidel Castro). Therefore, the apocrypha image of the septentrional Christ who divides the two centers of power (the State as an Idol and the space of Lucania – in the novel of Levi, but also the image of the doll Christ-Fidel-Mortal – from Sarduy's novel -, lead

towards interpretations that emphasize the political dimension, the social and psychoanalytical etc., dimensions of the secularized Christi representations .

At the end of our thesis, there are the *Conclusions*, followed by the *Bibliography* that presents the quoted titles ordered by domains and disciplines, on writers and alphabetically.

IV. Selective bibliography:

1. Adamek, Diana – *Melancolii portugheze*, Editura EuroPress Group, București, 2007
2. Angheliescu, Mircea – *Mistificiuni: falsuri, farse, apocrife, pastișe, pseudonime și alte mistificații în literatură*, Editura Compania, București, 2008
3. Apostolos-Cappadona, Diane – *Dictionary of Christian Art*, Lutterworth Press, Cambridge, 1994
4. Avram, Vasile – *Chipurile divinității*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2006
5. Bachelard, Gaston – *Aerul și visele. Eseu despre imaginația mișcării*, traducere de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1999;
6. Idem – *Psihanaliza focului*, traducere de Lucia Ruxandra Munteanu, prefață de Romul Munteanu, Editura Univers, București, 2000
7. Barthes, Roland – *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, Postfață de Ion Pop, Editura Echinox, Cluj, 1994
8. Bazzarelli, Eridano – *Invito alla lettura di Bulgakov*, Murzia, Milano, 1976
9. Bălan Ioanichie – *Călăuză ortodoxă în biserică*, editată de Sfânta Mănăstire Sihăstria, 1991
10. Bărbulescu, Ana-Maria – *Ingroup vs. outgroup în imaginarul biblic*, Editura Tritonic, București, 2004
11. Berdiaev, Nikolai – *Împărăția lui Dumnezeu și împărăția Cezarului*, traducere, note și postfață de Ilie Gyurcsik, Editura Amarcord, Timișoara, 1994
12. Idem – *Sensul creației. Încercare de îndreptățire a omului*, traducere de Anca Oroveanu, Prefață, cronologie și bibliografie de Andrei Pleșu, Editura Humanitas, București, 1992
13. Bernardi, Pergiussepe – *I colori di Dio. L'immagine Cristiana fra Oriente e Occidente*, Bruno Mondadori, Milano, 2007
14. *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Complexul de Edituri al Bisericii Ortodoxe din Moldova, Chișinău, 2006

15. Bishoy, mitropolit de Damiette – *Adevăratul Graal: un răspuns ortodox la minciunile lui Dan Brown din romanele „Îngeri și demoni” și „Codul lui Da Vinci”*, traducere din limba engleză de Alexandru Dădârlat, Editura Ecclesiast, Sibiu, 2000
16. Boia, Lucian – *Pentru o istorie a imaginarului*, traducere din franceză de Tatiana Mochi, Editura Humanitas, București, 2000
17. Borbely, Ștefan – *Mitologie generală*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2004
18. Borges, Jorges Louis – *Evanghelia după Marcu*, în *Opere*, vol. II, traducere de Cristina Hăulică, Andrei Ionescu și Darie Novăceanu, îngrijire de ediție și prezentări de Andrei Ionescu, Editura Univers, București, 1999
19. Braga, Corin – *De la arhetip la anarhetip*, Editura Polirom, Iași, 2006
20. Idem - *10 studii de arhetipologie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999
21. Bria, Ion – *Iisus Hristos*, Editura enciclopedică, București, 1992
22. Bronzini, Giovanni Battista – *Il viaggio antropologico di Carlo Levi da eroe stendhaliano a guerriero birmano*, Edizioni Dedalo, Bari, 1996
23. Brosse, Jacques – *Maeștrii spirituali*, traducere de Liana Repeteanu, Editura Albatros, București, 1992
24. Brown, Dan – *Codul lui da Vinci*, traducere din limba engleză Adriana Bădescu, Editura RAO, București, 2004
25. Bulgakov, Mihail – *Maestrul și Margareta*, traducere din rusă de Ion Covaci, *Postfață* de Ion Vartic, Editura Humanitas, București, 2011
26. Bulgakov, Michail – *Romanzi. La guardia bianca. Romanzo teatrale. Il Maestro e Margherita*, Torino, saggio introduttivo di Vittorio Strada; nota biografica di Marietta Čudakova, Giulio Einaudi editore s.p.a., 1988;
27. Cazzola, Piero – *Lezioni di storia della letteratura russa (con un'appendice sull'opera di M. Bulgakov)*; Università degli studi di Bologna, anno accademico 1972-1973; Cooperativa Libreria Universitaria Editrice, Bologna, 1973
28. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain – *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere* (vol I, II, III), Editura Artemis, București, 1994
29. Daniélou, Jean – *Simboluri creștine primitive*, traducere de Anca Oprić și Eugenia Arjoca Ieremia, Editura Amarcord, Timișoara, 1998
30. Dima, Al. – *Principii de literatură comparată*, Editura enciclopedică română, București, 1972

31. Von Dobschütz, Ernst – *Immagini di Cristo. Studi sulla leggenda di Cristo*, prefazione Graziano Lingua, traducere Giuseppina Giuliano e Giulia Rossi, Edizioni Medusa, Milano, 2006
32. De Donato, Gigliola – *Le parole del reale. Ricerche sulla prosa di Carlo Levi*, Edizioni Dedalo, Bari, 1998
33. Dostoievski, Feodor Mihailovici – *Frații Karamazov*, traducere Ovid Constantinescu și Isabela Dumbravă, aparat critic de Ion Ianoși, Editura Univers, București, 1982
1. Douglas, Lloyd C. – *Cămașa lui Hristos*, traducere de Jul. Giurgea, Editura Venus, s. a.
2. Dumézil, Georges – *Mit și epopee*, traducere de Gabriela Creția în colaborare cu Francisca Băltăceanu și Dan Slușanschi, Editura Științifică, 1993
3. Durand, Gilbert – *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, traducere din limba franceză de Muguraș Constantinescu și Anișoara Bobocea, Editura Nemira, București, 1999
4. Idem – *Introducere în mitodologie*, în românește de Corin Braga, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2004,
5. Idem – *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia general*, traducere de Marcel Aderca, postfață de Cornel Mihai Ionescu, Editura Universul enciclopedic, București, 2000
6. Duțu, Alexandru – *Literatura comparată și istoria mentalităților*, Editura Univers, București, 1982
7. Eco, Umberto – *Limitele interpretării*, traducere de Ștefania Mincu și Daniela Bucșă, Editura Pontica, Constanța, 1996
8. Idem – *Opera deschisă: formă și indeterminare în poeticile contemporane*, traducere Cornel Mihai Ionescu, Editura pentru literatură universală, București, 1969
9. Edinger, Edward F. – *L'archetipo Cristo. Commentario junghiano sulla vita di Cristo*, traducere Giovanna Nobile, a cura di Baldo Lami, Zephyro Edizioni, Milano, 2000
10. Eisenberg, Josy – *O istorie a evreilor*, traducere de Jean Roșu, Editura Humanitas, București, 2006
11. Eliade, Mircea – *Aspecte ale mitului*, traducere de Paul G. Dinopol, prefață de Vasile Nicolescu, Editura Univers, București, 1978
12. Idem – *Istoria credințelor și ideilor religioase*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999

13. Idem – *Întâlnirea cu sacrul*, volum îngrijit de Cristian Bădiliță în colaborare cu Paul Barbăneagră, Editura Echinox, Cluj, 2001
14. Idem – *Mitul eternei reînțarceri*, traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Editura Univers enciclopedic, București, 1999
15. Enăchescu, Constantin – *Tratat de teoria cercetării științifice*, ediția a II-a, Editura Polirom, Iași, 2007
16. Evdokimov, Michel – *Pelerini ruși și vagabonzi mistici*, traducere de Magdalena Mărculescu-Cojocă și Elena Soare, Editura Pandora, Târgoviște, 1999
17. Evseev, Ivan – *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Amarcord, Timișoara, 2001
18. Falaschi, Giovanni – *Carlo Levi, Il Castoro/* mensile diretto da Franco Mollia; 52, Firenze: La Nuova Italia, 1971
19. Fee, Gordon, Stuart, Douglas – *Biblia ca literatură*, traducere de Adrian Pastor, Editura Logos, Cluj-Napoca, 1998
20. Filimon, Valeriu – *Imaginarul și comparatismul*, Editura Paco, București, 2001
21. Finaldi, Gabriele – *The Image of Christ*, with an introduction by Neil MacGregor, National Gallery Company Limited, London, 2000
22. Fordham, Frieda – *Introducere în psihologia lui C. G. Jung*, cuvânt înainte de C. G. Jung, traducere, eseu introductiv și note de dr. Leonard Gavrilu, Editura Iri, 1998
23. Frazer, James George - *Creanga de aur* (vol. I-VI), traducere, prefață și tabel cronologic de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, Editura Minerva, București, 1986
24. Freud, Sigmund – *Opere esențiale* (vol. I: *Introducere în psihanaliză*), traducere din germană Ondine Dascălița, Roxana Melnicu și Reiner Wilhelm, notă asupra ediției Raluca Hurduc, note introductive de Roxana Melnicu, coordonator ediție: Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Trei, București, 2009
25. Foucault, Michel – *Cuvintele și lucrurile. O arheologie a științelor umane*, traducere de Bogdan Giu și Mircea Vasilescu, Studiu introductiv de Mircea Martin, Editura Univers, București, 1996
26. Frye, Northrop – *Anatomia criticii*, traducere de Dominica Sterian și Mihai Spăriosu, prefață de Vera Călin, Editura Univers, București, 1972
27. Idem – *Marele cod – Biblia și literatura*, traducere de Aurel Sasu și Ioana Stanciu, Editura Atlas, București, 1999;

28. Gauchet, Marcel – *Dezvrăjirea lumii – o istorie politică a religiei*, traducere din limba franceză Vasile Tonoiu, Editura Nemira&Co, București, 2006
29. Gaudin, Philippe – *Marile religii*, Editura Orizonturi, București, 1995
30. Girard, René – *Despre cele ascunse de la întemeierea lumii. Cercetări întreprinse cu Jean-Michel Oughourlian și Guy Lefort*, traducere din limba franceză de Miruna Runcan, Editura Nemira, București, 1999
31. Idem – *Prăbușirea Satanei*, traducere din limba franceză Ion Doru Brana, Editura Nemira&Co, București, 2006
32. Idem – *Țapul ispășitor*, traducere din limba franceză Theodor Rogin, ediția a II-a, revizuită, Editura Nemira, București, 2010
33. Giuliani Di Meo, Rita – *Michail Bulgakov*, Firenze: La nuova Italia, 1981; (coll. Il Castoro, 174)
34. Gogarten, Friedrich – *L'annuncio di Gesù Cristo – i fondamenti e il compito*, traduzione dal Tedesco di Giorgio Penzo e Ursula Penzo Kirsch, con una presentazione di Giorgio Penzo, Queriniana, Brescia, 1978
35. Grigorescu, Dan – *Introducere în literatura comparată. Teoria*, Editura Universal Dalsi, Editura Semne, București, 1997
36. Guénon, René – *Simboluri ale științei sacre*, traducere din franceză de Marcel Tolcea și Sorina Șerbănescu, control științific al traducerii Anca Manolescu, Editura Humanitas, București, 2008
37. Guillebaud, Jean-Claude – *Gustul viitorului*, traducere și prefață de Dinu Flămând, Editura Paralela 45, Pitești, 2006
38. Hârlăoanu, Alfred – *Istoria universală a poporului evreu*, prefață de Prof. Dr. Doc. Dumitru Berciu, Editura Zarkony, București, 1992
39. Heinz-Mohr, Gerd – *Lessico di iconografia cristiana*, traduzione dal tedesco sulla sesta edizione di Michele Fiorillo e Lisa Montessori, revizione scientifica di Anna Stuffolino Albrica, Istituto Propaganda Libreria, Milano, 1981
40. Holl, Adolf – *Gesú in cattiva compagnia*, traduzione di Maria Attardo Magrini, Einaudi Tascabili, Torino, 1991
41. Hornik, Heidi J., Parsons, Mikeal C. – *Interpreting Christian Art*, Mercer University Press – Macon, Georgia, 2003
42. Jung, C. G., Kerényi, K. – *Copilul divin. Fecioara divină. Introducere în esența mitologiei*, cuvânt înainte de Adriana Babeți, traducere de Daniela Lițoiu și Constantin Jinga, Editura Amarcord, Timișoara, 1994

43. Jung, C. G. – *Opere complete* (vol. I: *Arhetipurile și inconștientul colectiv*), traducere din limba germană de Dana Verescu și Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Trei, București, 2003
44. Kazantzakis, Nikos – *Hristos răstignit din nou*, traducere din limba neogreacă și note de Ioan Diaconescu, Editura Humanitas, București, 2008
45. Kazantzakis, N. Eleni – *Neîmpăcatul*. Biografia lui Nikos Kazantzakis prezentată prin scrisori inedite, carnete și texte, traducere, prefață și note de Polixenia Karambi, Editura Univers, București 1981
34. Kazantzakis, Nikos – *Raport către El Greco*, traducere Alexandra Medeea-Danciu, cuvânt înainte: Darie Novăceanu, Editura Univers, București, 1986
35. De Kempis, Thomas – *Imitarea lui Christos*, Cuvânt înainte și studiu introductiv de pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Chirilă, Editura Cartimpex, Cluj-Napoca, 1998
36. Kernbach, Victor – *Dicționar de mitologie generală. Mituri. Divinații. Religii*, Editura Albatros, București, 1995
37. Kolakovski, Leszek – *Religia*, traducere de Sorin Mărculescu, Editura Humanitas, București, 1993
38. Kuhn, Thomas – *Structura revoluțiilor științifice*, traducere de Radu J. Bogdan, Editura Humanitas, București, 2008
39. Lawrence, David Herbert – *Omul care murise*, traducere și postfață de Andrei Bantaș, Editura Anania, Brașov, 1994
40. Legrand, Gérard – *Arta Renașterii*, traducere de Andrei Niculescu, Editura Meridiane, București, 2000
41. Lewis, C. S. – *Creștinismul redus la esențe*, ediție revizuită și adăugită, Societatea Misionară Română, Wheaton, Illinois, U.S.A, 1987
42. Liiceanu, Gabriel - *Despre limită*, Editura Humanitas, București, 1997
43. Idem – *Tragicul: o fenomenologie a limitei și a depășirii*, ediție revizuită și definitivă, Editura Humanitas, București, 2005
44. Losski, Vladimir – *Introducere în teologia ortodoxă*, Editura Sophia, București, 2006
45. De León, Luis – *I nomi di Cristo*, traduzione di Mario Di Pinto, Giulio Einaudi editore, Torino, 1997
46. Levi, Carlo – *Cristos s-a oprit la Eboli*, traducere de Mia Constantinescu-Iași, prefață de Romul Munteanu, Editura pentru literatură, București, 1963;
47. Mailer, Norman – *Evanghelia după Fiul*, traducere din limba engleză de Irina Horea, Editura Polirom, Iași, 2006

48. Marino, Adrian – *Comparatism și teoria literaturii*, traducere de Mihai Ungureanu, Editura Polirom, Iași, 1998
49. Idem – *Hermeneutica ideii de literatură*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987
50. Matsoukas, Nikolaos – *Istoria filosofiei bizantine*, traducere de Constantin Coman și Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București, s. a.
51. Meyer, Marvin – *Maria Magdalena în evanghelii și texte apocrife. Tradiția secretă a Mariei Magdalena, însoțitoarea lui Iisus*, traducere din limba engleză Adriana Bădescu, Editura Nemira, București, 2008
52. Miccinesi, Mario – *Invito alla lettura di Carlo Levi*, Mursia, Milano, 1973
53. Mondin, Battista - *La secolarizzazione: morte di Dio?*, Borla editore Torino, 1969
54. Idem – *Le cristologie moderne*, Edizione Paoline, 1976
55. Nellas, Panayotis – *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, ediția a II-a, Studiu introductiv și traducere: diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1999
56. Pageaux, Daniel-Henri – *Literatură generală și comparată*, traducere de Lidia Bodea, cuvânt introductiv de Paul Cornea, Editura Polirom, 2000
57. Pannenberg, Wolfhart – *Il destino dell'uomo. Umanità, elezione e storia*, traduzione di Margherita Dequal, Editrice Morcelliana, Brescia, 1984
58. Papini, Giovanni – *Un om sfârșit*, traducere de Ștefan Augustin Doinaș, prefață de Edgar Papu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969
59. Idem – *Viața lui Iisus*, traducere Alexandru Marcu, prefață Alberto Castaldini, Editura Pergamon, Bistrița, 2007
60. Păcurariu, Dimitrie – *Teme, motive, mituri și metamorfoza lor*, Editura Albatros, București, 1990
61. Pelikan, Jaroslav – *Credo. Ghid istoric și teologic al crezurilor și mărturisirilor de credință în tradiția creștină*, traducere Mihai-Silviu Chirilă, Editura Polirom, Iași, 2010
62. Idem - *Iisus de-a lungul secolelor. Locul lui în istoria culturii*, traducere din engleză de Silvia Palade, Editura Humanitas, București, 2000
63. Idem – *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, vol. I: *Nașterea tradiției universale (100-600)*, traducere de Silvia Palade, Editura Polirom, Iași, 2004
64. Idem – *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, vol. II: *Spiritul creștinătății răsăritene (600-1700)*, traducere și note de pr. prof. Nicolai Buga, Editura Polirom, Iași, 2005

65. Idem – *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, vol. III: *Evoluția teologiei medievale (600-1300)*, traducere de Silvia Palade, Editura Polirom, Iași, 2006
66. Idem – *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, vol. IV: *Reformarea Bisericii și a dogmei (1300-1700)*, traducere și note de Silvia Palade și Mihai-Silviu Chirilă, Editura Polirom, Iași, 2006
67. Idem – *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, vol. V: *Doctrina creștină și cultura modernă (de la 1700)*, traducere și note de Mihai-Silviu Chirilă, Editura Polirom, 2008
68. Piñero, Antonio - *L'altro Gesù. Vita di Gesù secondo i Vangeli apocrifi*, traduzione di Gabriella Zucchi, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1996
69. Pleșu, Andrei - *Despre înșeri*, Editura Humanitas, București, 2003
70. Popper, Karl R – *Logica cercetării*, studiu introductiv și note de Mircea Flonta, traducere de Mircea Flonta, Alexandru Surdu și Erwin Tivig, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981
71. Rahner, Hugo – *Miti greci nell'interpretazione cristiana*, traduzione di Luciano Tosti, introduzione all'edizione italiana di Vincenzo Cilento, Società editrice il Mulino, Bologna, 1971
72. Randel, Helms – *Evangheliile între istorie și ficțiune*, traducere de N.I. Mariș, Editura Scripta, București, 1997
73. Rădulescu, Mihaela Șt. – *Metodologia cercetării științifice. Elaborarea lucrărilor de licență, masterat, doctorat*, ediția a II-a revizuită și adăugită, EDP, 2011
74. Renan, Ernest – *Viața lui Isus*, traducere de J. Leonard, Editura AMB, București, 1991
75. Roudinescu, Elisabeth – *De la Sigmund Freud la Jacques Lacan. Istoria psihanalizei în Franța*, selecția textelor, traducere, note și postfață de G. Brătescu, Editura Humanitas, București, 1995;
76. Rusu, Liviu – *Eseu despre creația artistică. Contribuție la o estetică dinamică*, studiu introductiv de Marian Papahagi, traducere din limba franceză de Cristina Rusu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989
77. Sarduy, Severo – *De donde son los cantantes*, Cátedra, Madrid, 2005; Edición de Roberto González Echevarría
78. Saramago, José – *Eseu despre orbire*, traducere și prefață de Mioara Caragea, Editura Polirom, Iași, 2008
79. Idem – *Evanghelia după Isus Cristos*, traducere și postfață Mioara Caragea, Editura Polirom, Iași, 2003

80. Idem – *Romanzi e racconti*, a cura di Paolo Collo, con un saggio introduttivo di Luciana Stegagno Picchio, traduzione di Rita Desti, Arnoldo Mondadori Editore S.p.A., Milano, 1999
81. Idem – *Quaderni di Lanzarote*, a cura di Paolo Collo, traduzione di Rita Desti, Einaudi, Torino, 2010
82. Idem – *Toate numele*, traducere din limba portugheză și postfață de Mioara Caragea, Editura Polirom, Iași, 2008
83. Schmitt, Eric-Emmanuel – *Evanghelia după Pilat*, traducere din franceză de Alexandra Medrea, Editura Humanitas, București, 2005
84. Sterea, Tache – *Teologie dogmatică și simbolică*, vol. I, Editura Institutului Public și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003
85. Tristan, Frédérick – *Primele imagini creștine. De la simbol la icoană (sec. II - VI)*, traducere de Elena Buculei și Ana Boros, Editura Meridiane, București, 2002
86. Vartic, Ion – *Bulgakov și secretul lui Koroviev. Interpretare figurală la „Maestrul și Margareta”*, ediția a II-a adăugită, Editura Polirom, Iași, 2006
87. Velculescu, Cătălina – *Nebuni întru Hristos*, Editura Paideia, 2008
88. Voia, Vasile – *Comparatism și germanistică*, Editura Ideea europeană, București, 2008
89. Idem – *Literatura comparată. Principii teoretice și studii aplicative*, Editura Noi, Giula, 1998
90. Idem – *Tentația limitei și limita tentației*; Editura Ideea europeană, 2010
91. Wunenburger, Jean-Jacques – *Imaginarul*, traducere de Dorin Ciontescu-Samfireag, ediție îngrijită de Ionel Bușe, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2009
92. Idem – *Sacrul*, traducere, note și studiu introductiv de Mihaela Căluț, postfață de Aurel Codoban, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000;
93. Idem – *Viața imaginilor*, în românește de Ionel Bușe, Editura Cartimpex, Cluj, 1998
94. ****Apocalypse apocrife ale Noului Testament*, traducere și îngrijire ediție de Gheorghe Fedorovici și Monica Medeleanu, Editura Herald, București, 2007
95. ****Arta Renașterii*, traducere din limba engleză: Delia Radu, Editura Aquila `93, Oradea, 2007
96. ****Bible et Imaginaire*, nr. 11, vol. coordonat de Danièle Chauvin, Centre de Recherche sur L'Imaginaire, Université Stendhal, Grenoble, 1991
97. *** *Bible&Mithes*, directrice de publication: Danièle Chauvin, Centre de Recherche sur L'Imaginaire, Université Stendhal, Grenoble, 1992, Numero 12

98. ****Caietele Echinox* - vol. 12: *Imaginarul religios*, coordonator Corin Braga, Centrul de Cercetare a Imaginarului, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2007
99. ****Concepte și metode în cercetarea imaginarului. Dezbaterile Phantasma* – volum coordonat de Corin Braga, Editura Polirom, Iași, 2007
100. ****Două apocrife intertestamentare: Apocalipsa lui Ilie. Apocalipsa lui Avraam*, studiu introductiv, traducere și note de pr. Penaus Onișor, Editura Reîntregirea, Alba-Iulia, 2005
101. ****Evanghelii apocrife*, traducere, studiu introductiv, note și prezentări de Cristian Bădiliță, ediția a IV-a adăugită, Editura Polirom, Iași, 2007
102. *** *Evanghelii gnostice*, Editura Herald, București, 2007
103. ****Iconografia e arte cristiana*, diretto da Liana Castelfranchi, Maria Antonietta Crippa, a cura di Roberto Cassanelli, Elio Guerriero, vol I, San Paolo, 2004
104. ****Incursiuni în imaginar – Imaginarul religios în literatură*, nr. 3, vol. coordonat de Mircea Braga, Editura Imago, Sibiu, 2009
105. *** *José Saramago – Il bagaglio dello scrittore*, a cura di Giulia Lanciani, Bulzoni Editore, Roma, 1996 *** *Caietele Echinox*, vol 5: *Geografii simbolice*, coordonator Corin Braga, Centrul de Cercetare a Imaginarului, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2007
106. ****Marele Inchizitor. Dostoievski – lecturi teologice* (Konstantin Leontiev, Vladimir Soloviov, Vasili Rozanov, Serghei Bulgakov, Nikolai Berdiaev, Semion Frank), traducere, prefață și note de Leonte Ivanov, Editura Polirom, Iași, 1997
107. ****Masterworks of Russian Painting from Soviet Museums*, Aurora Art Publishers, Leningrad, 1989
108. ****Semne și simboluri*, Editura Aquila '93, Oradea, 1998
109. <http://baroque-identities.mcgill.ca/materials.2.html>: Sophie Bégin – *Sarduy y De donde son los cantantes: la acumulación verbal y el artificio kitsch como principios ideológicos de la escritura neobarroca*; 29.11.2011; 16:30
110. <http://www.contrafort.md/old/2003/101-102/525.html>: Studiu - Eugenia Bojoga – „*Imitatio christi*” în literatură; 9.12.2010, 14:25.
111. <http://www.crestinortodox.ro/credinta/a-nebun-pentru-hristos-69887.html>; 6.01.2012, 09:15
112. <http://www.phantasma.ro/caiete/caiete/caiete6/11.html>: Doru Pop – *Istoria culturală a vizualității într-o schiță analitică*; 25.07.2012; 15:35

113. <http://www.repubblica.it/speciale/2002/novecento/idee/17.html>; 16.03.2011; 18:05
114. http://ro.ortodoxwiki.org/Nebun_pentru_Hristos; 6.01.2012, 09:30
115. http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-22952007000100002&Ing=es&nrm=iso&tIng=es: Cristián Montes Capó – *Colibrí de Severo Sarduy: una expresión neobarroca y psicoanalítica del sujeto*, în *Revista Chilena de literatura*, Abril 2007, Número 70, 39-56; 8.01. 2012; 15:25
116. http://www.scielo.cl/scielo.php?pid=S0718-22012006000200015&script=sci_arttext: Valeria de los Rios – La anamorfosis en la obra de Severo Sarduy, în *Alpha*, No. 23, Diciembre, 2006 (247-258); 8.01.2012; 16:00